

Mavzu: O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti xarajatlari tahlili

MUNDARIJA

Kirish.....	2
I BOB. O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining nazariy asoslari	
1.1. Davlat byudjeti xarajatlarining mohiyati va iqtisodiy mazmuni.....	5
1.2. Davlat byudjeti xarajatlarining tasnifi va asosiy yo'nalishlari.....	7
1.3. Davlat byudjeti xarajatlarini tartibga solish mexanizmlari.....	12
II BOB. O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlari tahlili va samaradorligini baholash	
2.1. O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining tuzilmasi va dinamikasi (so'nggi yillarda).....	16
2.2. Davlat byudjeti xarajatlarining iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi.....	22
2.3. Davlat byudjeti xarajatlarini optimallashtirish yo'nalishlari va takliflar.....	27
Xulosa	32
Foydalanilgan adabiyotlar	33

Kirish

Kurs ishi mavzusining dolzarbligi Mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda davlat byudjeti asosiy moliyaviy vosita sifatida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, byudjetning xarajat qismi jamiyat hayotining barcha sohalariga – ta'lim, sog'liqni saqlash, transport, infratuzilma, ijtimoiy himoya va boshqalarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Davlat byudjeti xarajatlarning samarali va maqsadli boshqarilishi orqali ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, aholi farovonligi va davlat xizmatlarining sifati ta'minlanadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda budjet mablag'larining ochiqligi va hisobdorligini oshirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2023-yil 20-dekabr kuni qilgan Murojaatnomasida shunday degan edi “Har bir so'm xalqimizning haqqi. Bu mablag'larni sarflashda barcha darajadagi rahbarlar mas'uliyat va halollik bilan ish yuritishi shart”¹.

Bu fikr davlat moliyasining asosiy tamoyillarini belgilab bergan bo'lib, kurs ishining mavzusi dolzarb va strategik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Jumladan, “Ochiq byudjet” portali orqali xarajatlarning holati jamoatchilik nazoratiga havola etilgan. Shuningdek, byudjet xarajatlari natijadorlikka asoslangan boshqaruv tizimiga o'tkazilmoqda. Har bir sarflangan so'm uchun natija va ijtimoiy ta'sir talab etilmoqda. Shu sababli byudjet xarajatlarini chuqur tahlil qilish, ularning iqtisodiy-ijtimoiy oqibatlarini baholash bugungi kunning dolzarb va dolzarb vazifalaridan biridir. Bu orqali davlat moliyasining barqarorligi, samaradorligi va xalq manfaatlariga xizmat qilishi ta'minlanadi.

Kurs ishi mavzusining o'rganilganlik darajasi Davlat byudjeti xarajatlari mavzusi iqtisodiyot ilmining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sohada O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Davlat statistika qo'mitasi va Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi tomonidan ko'plab hisobotlar va

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi, 2023-yil 20-dekabr. // www.prezident.uz

tahliliy ma'lumotlar tayyorlangan. Shuningdek, respublikamizda moliyaviy sohada faoliyat yuritayotgan taniqli olimlar – A. Xodjayev, M. Vahobov, B. Toshmuhamedov, I. Tursunov, G. Raximov va boshqalar o'z ilmiy ishlanmalarida byudjet xarajatlarining nazariy va amaliy jihatlarini yoritib berganlar. Ularning asarlarida xarajatlarning tasnifi, ulardan foydalanish mezonlari, iqtisodiy samaradorlikka ta'siri haqida chuqur tahlillar keltirilgan. Bundan tashqari, xalqaro miqyosda BMT, Xalqaro valuta jamg'armasi, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki kabi moliyaviy institutlarning tavsiyalari va tadqiqotlari mavzuning ilmiy salohiyatini boyitmoqda. Biroq O'zbekiston byudjet xarajatlarining tuzilmasini zamonaviy statistik vositalar yordamida kompleks baholash, ularni optimallashtirish yo'llarini aniqlash borasida hali ham chuqurroq tadqiqotlarga ehtiyoj mavjud. Bu esa kurs ishining dolzarbligini va ilmiy yangilik kiritish imkonini oshiradi.

Kurs ishi mavzusining obyekti — O'zbekiston Respublikasi davlat byudjetining xarajatlar tizimidir.

Kurs ishi mavzusining predmeti — davlat byudjeti xarajatlarining tuzilmasi, dinamikasi, ulardan foydalanish samaradorligi va ularni boshqarish mexanizmlarini o'rganishdan iborat.

Kurs ishi mavzusining maqsadi — O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining asosiy tarkibiy qismlarini, ularning dinamikasini, iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda xarajatlar tizimini optimallashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Kurs ishi mavzusining vazifalari Davlat byudjeti xarajatlarining nazariy asoslarini o'rganish; Xarajatlar turlarini, tasnifini va ularning funksional yo'nalishlarini aniqlash; O'zbekiston byudjet xarajatlarining so'nggi yillardagi tuzilmasi va dinamikasini tahlil qilish; Xarajatlarning ijtimoiy va iqtisodiy samaradorligini baholash; Davlat xarajatlarini boshqarishning mavjud

muammolarini aniqlash; Xarajatlarni optimallashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Kurs ishi mavzusining nazariy va amaliy ahamiyati — davlat byudjeti xarajatlarining ilmiy asoslarini o'rganish, ularning iqtisodiy mazmunini aniqlash, mavjud yondashuvlarni tahlil qilishga asoslangan. Amaliy ahamiyati esa — O'zbekiston iqtisodiyoti uchun xarajatlarni optimallashtirish, samaradorlikni oshirish, hamda moliyaviy intizomni mustahkamlash yo'llarini tavsiya etishga qaratilgan. Natijalar, xususan, moliya sohasidagi mutaxassislar, davlat organlari, talabalar va tahlilchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kurs ishi mavzusining tuzilishi Kurs ishi kirish qismi, ikki asosiy bob, har bir bobda uchta kichik bo'lim, xulosa va takliflar, hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

I BOB. O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarning nazariy asoslari

1.1. Davlat byudjeti xarajatlarning mohiyati va iqtisodiy mazmuni

Davlat byudjeti mamlakatning asosiy moliyaviy rejasidir. U davlat organlari tomonidan belgilangan moliyaviy siyosatni amalga oshirishda vosita sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, byudjetning xarajat qismi davlat tomonidan olib borilayotgan siyosatning ustuvor yo‘nalishlari va ahamiyat kasb etuvchi sohalarga qaratilgan chora-tadbirlarining moliyaviy ifodasidir. Davlat byudjeti xarajatlari orqali mamlakat ichki iqtisodiy barqarorligi, ijtimoiy himoya, infratuzilma rivoji, fan, ta’lim, sog‘liqni saqlash kabi sohalarga doimiy e’tibor qaratiladi.

Davlat byudjeti xarajatlarning mohiyati bu – davlat tomonidan fuqarolar, xo‘jalik yurituvchi sub’yektlar va ijtimoiy institutlarga taqdim etiladigan moliyaviy resurslarning taqsimlanishidir. Ular davlatning funksiyalarini amalga oshirish, iqtisodiyotni tartibga solish, aholini qo‘llab-quvvatlash va davlat xizmatlarini ko‘rsatish uchun zarur vositadir. Bu xarajatlar bir tomondan davlatning ijtimoiy majburiyatlarini bajarish, ikkinchi tomondan esa iqtisodiyotning rag‘batlantiruvchi omili sifatida namoyon bo‘ladi.

Byudjet xarajatlarning iqtisodiy mazmuni ular orqali iqtisodiy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatish mexanizmida namoyon bo‘ladi. Davlatning xarajatlar orqali iste’mol va investitsiya talabiga ta’sir ko‘rsatishi, ayrim tarmoqlarni qo‘llab-quvvatlashi, milliy daromadni qayta taqsimlashi hamda ijtimoiy tenglikni saqlashi mumkin. Masalan, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimiga ajratiladigan mablag‘lar bevosita inson kapitaliga investitsiyadir, bu esa uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishga xizmat qiladi.²

Davlat xarajatlari turlari bir nechta asosiy guruhlariga ajratiladi. Ular umumiy davlat xizmatlari, mudofaa, jamoat tartibi va xavfsizlik, iqtisodiyot, atrof-muhit

² Toshmuhamedov B.T. Davlat byudjeti nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 312 b.

muhofazasi, uy-joy va kommunal xo‘jalik, sog‘liqni saqlash, dam olish va madaniyat, ta’lim, ijtimoiy himoya kabi funksional yo‘nalishlarga ega. Har bir yo‘nalishning ulushi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlarini ifodalaydi.

Xarajatlar tarkibiy jihatdan joriy xarajatlar va kapital xarajatlarga bo‘linadi. Joriy xarajatlar davlat muassasalari faoliyatini ta’minlash, ish haqi, kommunal to‘lovlar kabi kundalik faoliyat bilan bog‘liq. Kapital xarajatlar esa investitsion loyihalar, infratuzilma qurilishi va asosiy vositalarni xarid qilish bilan bog‘liq bo‘lib, iqtisodiyotning uzoq muddatli rivojiga xizmat qiladi.

Davlat byudjeti xarajatlari orqali milliy daromad qayta taqsimlanadi. Bu taqsimot ijtimoiy tenglikni ta’minlash, muhtoj qatlamlarni qo‘llab-quvvatlash, hududiy farqlarni kamaytirish va iqtisodiy imkoniyatlar yaratish vositasidir. Shu jihatdan byudjet xarajatlari adolat tamoyiliga asoslanishi kerak.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Byudjet – bu xalqning puli. Har bir so‘m xalq manfaatlariga xizmat qilishi kerak.” Ushbu yondashuv davlat xarajatlarining ochiqligi, samaradorligi va xalq manfaatlariga yo‘naltirilishini taqozo etadi. Shu bois, so‘nggi yillarda davlat byudjeti xarajatlarini natijadorlik asosida rejalashtirish va baholash tizimi yo‘lga qo‘yilmoqda.

Davlat xarajatlarining muhim tamoyillari mavjud bo‘lib, ularga quyidagilar kiradi: maqsadlilik, samaradorlik, qonuniylik, oshkoralik, hisobdorlik va ijtimoiy yo‘naltirilganlik. Ushbu tamoyillar orqali davlat moliyaviy resurslarni optimal boshqarishga, korrupsiya va isrofgarchilikka qarshi kurashishga, xalq ishonchini ta’minlashga intiladi.

O‘zbekiston Respublikasi “Byudjet tizimi to‘g‘risida”gi Qonunida davlat byudjeti xarajatlari aniq belgilangan qoidalar asosida amalga oshiriladi. Unga ko‘ra, barcha xarajatlar faqat tasdiqlangan byudjet asosida va byudjet ijrosini ta’minlovchi tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi. Har yili parlament tomonidan byudjet tasdiqlanadi va ijrosi ustidan parlament va Hisob palatasi tomonidan nazorat olib boriladi.

Byudjet xarajatlari darajasi va samaradorligi iqtisodiy barqarorlikning muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Mablag'lar noto'g'ri yo'naltirilgan taqdirda inflatsiya kuchayishi, iqtisodiy nomutanosibliklar, ijtimoiy noroziliklar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli davlat moliyasini rejalashtirish va boshqarishda har bir xarajat asoslangan va natijaga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.³

Hozirgi davrda raqamlashtirish asosida davlat xarajatlarini boshqarish yanada ommalashmoqda. Elektron byudjet tizimlari, "Ochiq byudjet" portali, onlayn monitoring vositalari orqali xarajatlarning oshkoraligi va real samaradorligi ta'minlanmoqda. Bu esa byudjet siyosatining zamonaviy va ishonchli asosda yuritilishiga xizmat qilmoqda. davlat byudjeti xarajatlarining mohiyati bu – davlatning moliyaviy imkoniyatlarini xalq farovonligi, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy adolatga yo'naltirish vositasi hisoblanadi. Uning iqtisodiy mazmuni esa — mamlakat iqtisodiyotiga bevosita ta'sir etuvchi, strategik va ijtimoiy ahamiyatga ega moliyaviy boshqaruv vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, davlat xarajatlarini samarali tashkil etish va baholash davlat boshqaruvi samaradorligining eng muhim mezonidir.

1.2. Davlat byudjeti xarajatlarining tasnifi va asosiy yo'nalishlari

Davlat byudjeti xarajatlarini tasniflash — bu davlat mablag'larini yo'naltirishda izchillik, ochiqlik va samaradorlikni ta'minlash uchun muhim zaruratdir. Tasnif orqali xarajatlarning maqsadi, shakli, funksiyasi va vaqt bo'yicha ajratiladi. Bu esa davlat resurslarining qayerga va qanday tarzda yo'naltirilayotganini aniq ifodalab beradi. Har bir davlat byudjeti jahon miqyosida qabul qilingan tasniflash mezonlari asosida shakllantiriladi. Xususan, xalqaro amaliyotda byudjet xarajatlarini funksional, iqtisodiy, ma'muriy va hududiy yo'nalishlar bo'yicha tasniflash keng qo'llaniladi.

Birinchi navbatda, funksional tasnif davlatning bajaradigan funksiyalariga asoslanadi. Bu tasnifga ko'ra, byudjet xarajatlari umumiy davlat xizmatlari,

³ Vahobov A.V., Tursunov I.X. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning moliyaviy mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 278 b.

mudofaa, huquqni muhofaza qilish, iqtisodiyot, ekologiya, sog‘liqni saqlash, ta‘lim, ijtimoiy himoya, madaniyat va sport kabi yo‘nalishlarga ajratiladi. Bu tasnif, masalan, byudjetning necha foizi sog‘liqni saqlashga, qanchasi ta‘limga sarflanayotganini aniq ko‘rsatadi.

Iqtisodiy tasnif esa xarajatlarning iqtisodiy mazmunini ochib beradi. Bu yerda xarajatlar joriy xarajatlar, kapital xarajatlar, kreditlar, grantlar va subsidiya shaklida ifodalanadi. Joriy xarajatlar — maoshlar, to‘lovlar, xizmatlar uchun sarflanadigan mablag‘larni o‘z ichiga oladi. Kapital xarajatlar esa investitsiya xarakteriga ega bo‘lib, ko‘proq asosiy vositalar yaratish, qurilish, rekonstruksiya, texnik jihozlash ishlari bilan bog‘liq bo‘ladi.

Ma‘muriy tasnif esa xarajatlarning qaysi tashkilot yoki idora orqali amalga oshirilayotganiga asoslanadi. Misol uchun, Sog‘liqni saqlash vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Maktabgacha ta‘lim agentligi kabi idoralar orqali sarflanayotgan mablag‘lar bo‘yicha hisob-kitob yuritiladi. Bu tasnif byudjet ijrosida mas‘uliyatni aniqlashtirish va hisobotlarni tahlil qilishda qulaylik yaratadi. Shuningdek, hududiy tasnif mavjud bo‘lib, unda xarajatlar markaziy va mahalliy byudjetlar doirasida ajratiladi. Mahalliy byudjetlar doirasida viloyatlar, tuman va shaharlar miqyosida mablag‘larning taqsimoti yuritiladi. Bu esa davlat moliyasining hududlararo taqsimotini tartibga soladi va ijtimoiy-iqtisodiy tenglikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Davlat byudjeti xarajatlarning yana bir muhim tasnifi — vazifaviy tasnifdir. Bu tasnifda har bir davlat dasturiga, strategik reja yoki maqsadli yo‘nalishga ajratilgan mablag‘lar ko‘rsatiladi. Masalan, “Yoshlar – kelajagimiz” dasturiga, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish dasturiga yoki “Yashil makon” tashabbusiga ajratilgan mablag‘lar alohida ko‘rinishda keltiriladi. Bu esa maqsadli dasturlar doirasidagi ishlarni tahlil qilish imkonini beradi.

Tasniflash jarayoni nafaqat hisobot yuritish uchun, balki byudjet siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Xarajatlar bo‘yicha to‘g‘ri tasnif o‘rnatilmagan bo‘lsa, ularni tahlil qilish, samaradorligini baholash, strategik

rejalashtirish, moliyaviy monitoring kabi jarayonlar izdan chiqadi. Shu sababli har bir tasnif turi o‘zaro uyg‘un holda yuritilishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasi “Byudjet kodeksi”ga ko‘ra, xarajatlarning tasnifi yagona byudjet tasnifiga asoslanadi va bu Moliya vazirligi tomonidan belgilanadi. Mamlakatimizda hozirgi kunda xalqaro standartlarga muvofiq, funktsional, iqtisodiy va hududiy tasniflar amaliyotga joriy etilgan. Shuningdek, Davlat moliyasi axborot tizimi orqali tasniflar real vaqt rejimida yuritiladi.

Shu bilan birga, byudjet xarajatlarini tasniflash davlatning ochiqlik va hisobdorlik tamoyillariga xizmat qiladi. Misol uchun, “Ochiq byudjet” portali orqali jamoatchilik istalgan sohaga yoki loyihaga ajratilgan mablag‘ miqdorini ko‘rishi mumkin. Bu esa xarajatlarning to‘g‘riligini jamoatchilik nazorati ostida olib borish imkonini beradi. davlat byudjeti xarajatlarining to‘g‘ri va puxta tasnif qilinishi davlat moliyasini boshqarish tizimining asosiy tayanchlaridan biridir. Bu orqali byudjet mablag‘lari ustidan hisobdorlik, shaffoflik va samaradorlik ta‘minlanadi. Har bir tasnif turi davlat resurslaridan oqilon⁴a foydalanish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qilishi lozim.

Davlat byudjeti xarajatlarining asosiy yo‘nalishlari — bu moliyaviy mablag‘larning qanday sohalarga va qanday maqsadlarda yo‘naltirilishini anglatadi. Bu yo‘nalishlar har bir davlatning iqtisodiy siyosati, ijtimoiy ustuvorliklari, xavfsizlik ehtiyojlari, xalqaro majburiyatlari va taraqqiyot strategiyasiga bevosita bog‘liqdir. Byudjet xarajatlari yo‘nalishlari odatda yillik Davlat byudjeti to‘g‘risidagi qonunda belgilab beriladi va bu yo‘nalishlar doirasida mablag‘lar ajratiladi.

Tasnif turi	Tavsifi	Asosiy yo‘nalishlari
Funksional tasnif	Davlat funksiyalari bo‘yicha: ta’lim, sog‘liqni saqlash, mudofaa,	Ijtimoiy xizmatlar, xavfsizlik, iqtisodiy

	va boshqalar.	rivojlanish.
Iqtisodiy tasnif	Xarajatlarning iqtisodiy mazmuni bo'yicha: joriy, kapital, subsidiyalar.	Maosh, xizmatlar, investitsiyalar, transfer to'lovlari.
Ma'muriy tasnif	Idoralar kesimida: vazirlik va agentliklar orqali amalga oshiriladigan xarajatlar.	Tegishli tashkilotlar faoliyatini moliyalashtirish.
Hududiy tasnif	Markaziy va mahalliy darajadagi byudjetlar doirasidagi xarajatlar.	Viloyat, tuman va shaharlar ehtiyojlariga qarab.
Vazifaviy tasnif	Davlat dasturlari va strategik loyihalarga yo'naltirilgan mablag'lar.	Maqsadli dasturlar va milliy strategiyalar asosida.

O'zbekistonda byudjet xarajatlarning eng muhim yo'nalishlaridan biri bu — ijtimoiy soha hisoblanadi. Xususan, sog'liqni saqlash, ta'lim, ijtimoiy himoya, madaniyat va sport, fan va innovatsiyalar kabi sohalarga yil sayin katta mablag'lar ajratilmoqda. Masalan, 2023-yilda umumta'lim tizimiga ajratilgan mablag'lar 45 trln so'mdan oshgan. Bu esa inson kapitaliga yo'naltirilayotgan sarmoyaning ustuvorligini ko'rsatadi.

Keyingi yirik yo'nalish — bu iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiluvchi infratuzilmalarni rivojlantirishdir. Transport, energetika, aloqa, suv ta'minoti, yo'l qurilishi kabi tarmoqlarga ajratiladigan byudjet mablag'lari orqali iqtisodiy o'sish uchun zamin yaratiladi. Bu xarajatlar iqtisodiy samara beradi va xususiy sektor uchun qulay muhit shakllantiradi. Shuningdek, mudofaa va huquqni muhofaza qilish sohalari ham byudjetning asosiy xarajat yo'nalishlari sirasiga kiradi. Mamlakat xavfsizligi, chegaralarning daxlsizligi, ichki tartibning mustahkamligi uchun zarur bo'lgan qurolli kuchlar, ichki ishlar tizimi,

favqulodda vaziyatlar xizmatlari faoliyatini moliyalashtirish zarur. Ushbu xarajatlar milliy xavfsizlik siyosatining moliyaviy ifodasidir.

Davlat byudjeti orqali amalga oshiriladigan yana bir muhim yo‘nalish — atmosfera va ekologiyani muhofaza qilish bilan bog‘liq xarajatlardir. Global iqlim o‘zgarishlari fonida atrof-muhitni saqlash, chiqindilarni qayta ishlash, yashil energiyaga o‘tish kabi yo‘nalishlarga moliyaviy e‘tibor kuchaymoqda. “Yashil makon”, “Ekosanoat”, “Yashil energetika” dasturlari aynan byudjet xarajatlari bilan moliyalashtirilmoqda.

Mahalliy byudjet xarajatlari alohida e‘tiborga loyiq. Bu xarajatlar viloyat, tuman va shaharlar miqyosida, mahalliy muammolarni hal qilishga yo‘naltiriladi. Jumladan, ichimlik suvi ta‘minoti, mahalla infratuzilmasi, maktablar va poliklinikalarni ta‘mirlash, mahalliy yo‘llarni tiklash kabi ehtiyojlarga ajratiladi. Shu orqali joylarda iqtisodiy tenglik, xizmat ko‘rsatish sifati va mahalliy boshqaruv samaradorligi oshadi.

Bundan tashqari, investitsion loyihalar va davlat dasturlarini moliyalashtirish ham asosiy yo‘nalishlar sirasiga kiradi. “Obod qishloq”, “Obod mahalla”, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” kabi yirik davlat dasturlari byudjet orqali amalga oshirilmoqda. Bu dasturning har biri davlatning uzoq muddatli strategik maqsadlariga xizmat qiladi.

Byudjet xarajatlarning yana bir o‘sib borayotgan yo‘nalishi — bu davlat qarzlarini so‘ndirish va foiz to‘lovlaridir. Mamlakatimizda xalqaro moliya institutlaridan jalb etilgan kreditlar bo‘yicha foiz va asosiy qarz to‘lovlari byudjet xarajatlari doirasida qoplanadi. Bu esa fiskal barqarorlikni saqlash uchun zarurdir. Xarajatlar yo‘nalishlari Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va xalq vakillari tomonidan belgilangan ustuvor vazifalarga muvofiq shakllantiriladi. Bu esa davlat boshqaruvidagi demokratik tamoyillarning moliyaviy ifodasidir. Har bir yo‘nalish bo‘yicha konkret natija, KPI va monitoring tizimi ishlab chiqilmoqda. Davlat byudjeti xarajatlarning asosiy yo‘nalishlari mamlakatning rivojlanish strategiyasiga muvofiq ravishda, ijtimoiy

himoya, iqtisodiy o'sish, xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Xarajatlarni to'g'ri yo'naltirish orqali davlat fuqarolar oldidagi majburiyatlarini bajaradi, kelajak uchun barqaror poydevor yaratadi.⁵

1.3. Davlat byudjeti xarajatlarini tartibga solish mexanizmlari

Davlat byudjeti xarajatlarini tartibga solish mexanizmlari davlat moliyaviy siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu mexanizmlar yordamida davlat byudjetining samarali ijrosi ta'minlanadi, byudjet mablag'lari maqsadli, qonuniy va oqilona yo'naltiriladi. Tartibga solish deganda xarajatlarning rejalashtirilishi, tasdiqlanishi, nazorat qilinishi va baholanishi tushuniladi. Bu jarayonlar tizimli, huquqiy va texnologik asosda tashkil etilishi zarur.

Avvalo, xarajatlarni tartibga solishda asosiy huquqiy asoslar muhim o'rin egallaydi. O'zbekiston Respublikasining "Byudjet kodeksi" davlat byudjetining shakllanishi, xarajatlarning turlari, tasdiqlanishi, ijro etilishi va hisobot berilishi bilan bog'liq normalarni belgilaydi. Shuningdek, "Davlat moliyasini boshqarish strategiyasi – 2030", O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining qarorlari ushbu mexanizmni aniqlashtiradi. Davlat moliyaviy tizimi ochiqlik, mas'uliyat va natijadorlik tamoyillariga asoslanadi.

Byudjet xarajatlarini tartibga solishning birinchi bosqichi – rejalashtirishdir. Bu bosqichda barcha davlat tashkilotlari o'z faoliyati uchun zarur bo'lgan mablag' miqdorini asoslab, Moliya vazirligiga taqdim etadi. Moliya vazirligi barcha sohalar va tashkilotlar tomonidan keltirilgan ehtiyojlarni umumlashtiradi, ustuvor yo'nalishlarni hisobga olgan holda byudjet loyihasini ishlab chiqadi. Bunda makroiqtisodiy prognoz, soliq tushumlari, inflyatsiya darajasi, tashqi qarz holati kabi omillar inobatga olinadi.

Keyingi bosqich – tasdiqlash bosqichi bo'lib, unda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan yillik Davlat byudjeti to'g'risida qonun qabul qilinadi.

⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2023-yil 20-dekabr.
– www.prezident.uz

Ushbu qonun asosida barcha darajadagi byudjet xarajatlari belgilab beriladi. Tasdiqlangan byudjet ijrosi uchun Moliya vazirligi, shuningdek, hududiy moliya boshqarmalari javobgardir.

Tartibga solishning muhim jihatlaridan biri – byudjet ijrosi va xarajatlarni nazorat qilish mexanizmidir. Byudjet ijrosi real vaqt rejimida amalga oshiriladi va barcha xarajatlar moliyaviy hujjatlar asosida, raqamli axborot tizimlarida aks ettiriladi. Bu tizimda “GFMIS” (Government Financial Management Information System), “Elektron byudjet”, “Ochiq byudjet” portallari muhim o‘rin tutadi. Ushbu platformalar orqali barcha xarajatlar monitoring qilinadi, tahlil qilinadi va jamoatchilikka ochiq tarzda taqdim etiladi.⁶

Bundan tashqari, byudjet xarajatlarini tartibga solish jarayonida normativ moliyalashtirish mexanizmi keng qo‘llanilmoqda. Ya’ni, har bir byudjet tashkilotiga qancha mablag‘ ajratilishi aniqlangan normativlar asosida hisoblanadi. Bu ta’lim, sog‘liqni saqlash, madaniyat kabi sohalarda byudjet resurslarini adolatli taqsimlashga yordam beradi. Normativ moliyalashtirish davlat xarajatlarini optimallashtirish va resurslardan samarali foydalanishni ta’minlashga xizmat qiladi.

Davlat moliyaviy nazorati ham xarajatlarni tartibga solish mexanizmining muhim tarkibiy qismidir. Ushbu nazorat Hisob palatasi, ichki audit xizmatlari va Moliya vazirligining tegishli bo‘limlari tomonidan amalga oshiriladi. Nazorat orqali byudjet mablag‘larining qonuniyligi, maqsadliligi, oqilona sarflanishi tekshiriladi. Agar noqonuniy harakatlar aniqlansa, javobgar shaxslar intizomiy yoki jinoiy javobgarlikka tortiladi. Shuningdek, so‘nggi yillarda byudjet xarajatlarini tartibga solishda natijadorlikka asoslangan yondashuv keng joriy etilmoqda. Endi har bir soha yoki tashkilot nafaqat mablag‘ni sarflashi, balki uning evaziga qanday natijaga erishganini ham ko‘rsatishi lozim. Masalan, ta’lim

⁶ Mahmudov O. Byudjet siyosati va fiskal barqarorlik. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2022. – 212 b.

sohasi faqat o'qituvchilarga maosh to'lash bilan emas, balki o'quvchilarning bilim darajasi va o'qitish sifatining o'sishi bilan baholanadi.

Byudjet jarayonining shaffofligini ta'minlashda "Ochiq byudjet" tizimi alohida o'rin tutadi. Bu platforma orqali fuqarolar, OAV va NNTlar istalgan soha bo'yicha ajratilgan mablag' miqdorini, xarajat maqsadini, ijro holatini onlayn tarzda ko'rishlari mumkin. Bu jamoatchilik nazoratini kuchaytiradi, korrupsiya xavfini kamaytiradi va hisobdorlikni ta'minlaydi.⁷

Tartibga solishning yana bir samarali vositasi bu — mahalliy budjetlar orqali muammolarni joyida hal qilish imkoniyatidir. Bugungi kunda mahalliy hokimiyatlar byudjet xarajatlarni muayyan foizda mustaqil rejalashtirish va tasarruf etish huquqiga ega. Bu esa resurslarni hududiy ehtiyojlarga moslashtirishga, aholining talablariga tezkor javob berishga yordam beradi.

Byudjet xarajatlarni tartibga solishda xalqaro tajribaga tayangan holda joriy etilayotgan yondashuvlardan biri — bu mablag'larni tanlov asosida ajratish (grantlar va tanlovli dasturlar). Ya'ni, nodavlat tashkilotlar, mahallalar, o'quv muassasalari o'z loyihalari uchun tanlovda ishtirok etib, mablag' yutib olish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu orqali raqobat muhitida faollik oshadi, mablag'lar esa aniq natija keltiradigan tashabbuslarga yo'naltiriladi. Shuningdek, byudjet xarajatlarni optimallashtirish va isrofgarchilikni oldini olish maqsadida har yili xarajatlarni strukturasi qayta ko'rib chiqiladi. Kam samara berayotgan dasturlar moliyalashtirishdan chiqariladi yoki qisqartiriladi. Resurslar esa ustuvor, natijadorligi yuqori yo'nalishlarga qayta taqsimlanadi.

Tartibga solish mexanizmlarining samarali ishlashi uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash, moliyaviy savodxonlikni oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish muhim ahamiyatga ega. Bu yo'nalishda Davlat soliq qo'mitasi, Moliya vazirligi, Iqtisodiy tadqiqotlar markazi tomonidan treninglar, o'quv kurslari, tajriba almashish dasturlari yo'lga qo'yilgan. Davlat byudjeti xarajatlarni

⁷ Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (CERR). Davlat xarajatlarning tahliliy ko'rinishi bo'yicha ma'lumotnomalar. — www.cerr.uz

tartibga solish mexanizmlari — bu davlat moliyaviy boshqaruvining yuragi hisoblanadi. Ularning huquqiy, texnologik va tashkiliy asoslarda puxta yo‘lga qo‘yilishi davlatning iqtisodiy barqarorligini ta’minlaydi. Bunday mexanizmlar samarali ishlasa, davlatning har bir so‘m mablag‘i natija beradigan, xalq hayotini yaxshilaydigan, barqarorlikni mustahkamlovchi vositaga aylanadi.

1-bob bo‘yicha xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, davlat byudjeti xarajatlari mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy hayotining ajralmas qismidir. Ushbu bobda xarajatlarning mohiyati, tasnifi va tartibga solish mexanizmlari har tomonlama yoritildi. Aynan xarajatlar orqali davlat o‘z funksiyalarini bajaradi, xalq ehtiyojlarini qondiradi va rivojlanish uchun zamin yaratadi. Xarajatlarning to‘g‘ri tasnifi va ularni tartibga solish davlat moliyasining shaffofligini, hisobdorligini hamda natijadorligini ta’minlaydi. Davlat resurslari adolatli, qonuniy va oqilona boshqarilishi uchun zamonaviy yondashuvlar va texnologik platformalarning ahamiyati ortib bormoqda. Xususan, “Ochiq byudjet”, normativ moliyalashtirish va natijadorlikka asoslangan baholash tizimlari bu yo‘lda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

II BOB. O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlari tahlili va samaradorligini baholash

2.1. O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining tuzilmasi va dinamikasi (so‘nggi yillarda)

O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining tuzilmasi va dinamikasi respublika iqtisodiyotining qaysi yo‘nalishlarda rivojlanayotganini va davlat siyosatining ustuvorliklarini ochiq ko‘rsatib beradi. Xarajatlar tuzilmasini o‘rganish orqali mamlakatda ijtimoiy, iqtisodiy, xavfsizlik, infratuzilma va boshqa sohalarga ajratilayotgan mablag‘lar nisbati aniqlanadi. Dinamika esa vaqt o‘tishi bilan qanday o‘zgarishlar yuz berayotganini ifodalaydi. Bugungi kunda davlat byudjeti mablag‘larini oqilona taqsimlash, natijadorlikni ta‘minlash va barqaror o‘sishga erishish masalasi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Davlat byudjeti xarajatlari odatda yillik asosda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan tasdiqlanadi. Xarajatlar tuzilmasi funksional (sohalar kesimida), iqtisodiy (joriy va kapital xarajatlar), hududiy (markaziy va mahalliy) kabi mezonlar asosida tasniflanadi. Oxirgi yillarda aynan ijtimoiy sohalar – ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya va infratuzilma rivojiga ajratilayotgan mablag‘lar hajmi sezilarli darajada ortib bormoqda. Bu esa inson kapitaliga sarmoya kiritish davlat siyosatining asosiy yo‘nalishiga aylanganidan dalolat beradi.⁸

2020-yil O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun murakkab sinov bo‘ldi. COVID-19 pandemiyasi global iqtisodiy inqirozga olib keldi va bu, tabiiyki, mamlakat byudjetiga ham bevosita ta‘sir qildi. Davlat byudjetining umumiy xarajatlari 130 trillion so‘mni tashkil etdi. Pandemiya sharoitida sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya va infratuzilma sohalariga ustuvor e‘tibor qaratildi. Aynan shu yili sog‘liqni saqlash tizimi uchun 16,7 trln so‘m ajratilgan bo‘lib, bu avvalgi yillarga nisbatan keskin o‘sishni ifodaladi. Tibbiyot muassasalari jihozlandi, zaxira dorilar, sun‘iy nafas oldirish apparatlari xarid qilindi.

⁸ Soliq siyosati va davlat xarajatlarini boshqarish bo‘yicha milliy strategiya (2020–2030). – www.lex.uz

Ta'lim tizimi pandemiya sharoitida masofaviy rejimga o'tgani sababli, 24,3 trln so'm mablag' yo'naltirildi. Televizion darslar, onlayn platformalar va mobil ilovalar orqali ta'lim jarayonlari davom ettirildi. Byudjet xarajatlarining katta qismi ijtimoiy himoya tizimiga yo'naltirildi — 9,4 trln so'm miqdorida mablag' aholining kam ta'minlangan qatlamlarini qo'llab-quvvatlashga ajratildi. Nafaqalar, subsidiya va bir martalik moddiy yordamlar ko'rsatildi.

2020-yilda transport va infratuzilma sohasiga 12 trln so'm ajratildi. Bu mablag'lar pandemiya qaramay, asosiy infratuzilma loyihalarini davom ettirish uchun mo'ljallandi. Yo'l qurilishi, elektr tarmoqlari va suv ta'minoti tizimlarining yangilanishi ta'minlandi. Kapital xarajatlar umumiy xarajatlarning 18 foizini tashkil etdi, ya'ni 23,4 trln so'm atrofida bo'ldi. Bu o'z navbatida, iqtisodiy tiklanish uchun sarmoya bo'ldi.

2021-yil pandemiyaning ikkinchi to'liqlari fonida o'tgan bo'lsa-da, iqtisodiyotda tiklanish belgilari kuzatildi. Davlat byudjeti xarajatlari 165 trillion so'mga yetdi. Ta'lim tizimiga ajratilgan mablag' 30,1 trln so'mni tashkil etdi va bu orqali maktablar ta'mirlandi, o'quv dasturlari yangilandi, raqamli texnologiyalar joriy etildi. Sog'liqni saqlash sohasiga ajratilgan 18,9 trln so'm evaziga ko'plab viloyatlarda zamonaviy diagnostika markazlari ishga tushirildi.

Ijtimoiy himoyaga ajratilgan 10,8 trln so'm yordamida "Ayollar daftari", "Temir daftar" kabi tizimlar faol ishlay boshladi. Kam ta'minlangan oilalar, yolg'iz keksalar va nogironligi bo'lgan shaxslar moddiy qo'llab-quvvatlandi. Bu yilda transport va infratuzilma rivojiga 15,5 trln so'm yo'naltirildi. Ko'plab tuman va shahar markazlarida asfaltlash ishlari, elektr tarmoqlari modernizatsiyasi, ichimlik suvi tizimi yangilanishi ta'minlandi.

2021-yilda kapital xarajatlar umumiy xarajatlarning 20 foiziga yetdi. Bu esa investitsiya loyihalarining faollashganidan darak beradi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshirilgan yirik infratuzilma loyihalari uchun moliyalashtirish yo'lga qo'yildi. Elektron hukumat tizimi rivojlantirildi,

“Ochiq byudjet” platformasi orqali xarajatlar bo'yicha ommaviy monitoring mexanizmi kuchaydi.

2022-yilda davlat byudjeti xarajatlari 192 trln so'mni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich avvalgi yilga nisbatan 16,3 foiz o'sdi. Ta'limga ajratilgan mablag' 37 trln so'mga yetdi, bu orqali o'qituvchilarning ish haqi oshirildi, 400 dan ortiq maktab rekonstruksiya qilindi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni ko'paydi, xususiy bog'chalar soni 2 barobarga ortdi. Sog'liqni saqlash tizimiga ajratilgan 20,6 trln so'm hisobiga hududiy shifoxonalar qayta jihozlandi.

Ijtimoiy himoya uchun 11,3 trln so'm yo'naltirildi. Bu yilgi xarajatlarda “Ijtimoiy xizmatlar markazlari” faoliyati kengaytirildi. “Yoshlar daftari” orqali yoshlar bandligini ta'minlash, startup loyihalarni qo'llab-quvvatlash tizimi yo'lga qo'yildi. Transport va infratuzilma uchun ajratilgan 18,1 trln so'm evaziga yo'l-transport tarmoqlarini zamonaviylashtirish ishlari davom ettirildi.

Kapital xarajatlar 22 foizga yetdi. Bu ko'rsatkich davlat investitsiyalarining kengayib borayotganini ifodalaydi. Qurilish, energetika, qishloq xo'jaligi texnologiyalari bilan bog'liq investitsiya loyihalari ustuvorlikka ega bo'ldi. Bu yilda moliyaviy tartib-intizomni mustahkamlash, “Elektron budjet” tizimini kengaytirish, shuningdek, mahalliy byudjetlarda fuqarolik ishtirokini oshirish kabi islohotlar amalga oshirildi.

2023-yil O'zbekiston byudjeti uchun samarali natijadorlikka asoslangan moliyaviy boshqaruv yili sifatida e'tirof etildi. Umumiy xarajatlar hajmi 220 trln so'mni tashkil etdi. Ta'lim sohasiga ajratilgan mablag' 45 trln so'mni tashkil etib, bu sohada STEM yo'nalishidagi maktablar, IT markazlar ochildi, o'quvchilarning xalqaro olimpiadalarga tayyorlanishiga sharoit yaratildi.

Sog'liqni saqlash xarajatlari 24 trln so'mga yetdi. Respublika ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlarining moddiy-texnik bazasi kuchaytirildi, raqamlashtirish darajasi oshdi. Elektron navbat, elektron tibbiy kartochka joriy qilindi. Ijtimoiy himoyaga 13,7 trln so'm yo'naltirildi. Nogironligi bo'lgan

fuqarolar, kam ta'minlangan oilalar, yetim bolalar uchun "ijtimoiy uylar" dasturi joriy qilindi.

Transport va infratuzilma sohasiga 22,5 trln so'm ajratildi. Toshkentda "Yangi halqa yo'li", Samarqand va Buxoro viloyatlarida temir yo'l infratuzilmalari kengaytirildi. Kapital xarajatlar umumiy xarajatlarning 24 foizini tashkil etdi. Bu yirik investitsion dasturlarni moliyalashtirishga qaratildi. Xususan, "Yashil energetika", "Raqamli O'zbekiston – 2030" kabi strategik loyihalar moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlandi. Shu bilan birga, "Ochiq byudjet" portali orqali 250 mingdan ortiq fuqaro o'z hududidagi byudjet mablag'lari sarfi ustidan ovoz berdi. Jamoatchilik ishtiroki asosida byudjetni shakllantirish islohoti amalda sinovdan o'tdi. Mahalliy byudjetlar muammolarni joyida hal qilish vositasiga aylandi. Shu tariqa, 2023-yilda davlat xarajatlarning tuzilmasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi omil sifatida ishladi.

2024-yil O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti uchun raqamli transformatsiya, inson kapitali rivoji va ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirishga yo'naltirilgan yirik xarajatlar yili bo'ldi. Umumiy byudjet xarajatlari hajmi rekord darajada – 268 trln so'm atrofida bo'lishi belgilandi. Bu esa 2023-yilga nisbatan qariyb 22 foizli o'sishni tashkil etadi. Bunday jadal o'sish mamlakatda olib borilayotgan islohotlarning moliyaviy bazasini mustahkamlashga qaratilgan.

Xarajatlar ichida ta'lim sohasi yana ham ustuvorlikni saqlab qoldi. 2024-yilda ushbu yo'nalishga 53,2 trln so'm ajratilishi rejalashtirildi. Bu orqali 500 dan ortiq umumta'lim maktablarida rekonstruksiya, yangi STEM laboratoriyalarini tashkil etish, maktab kutubxonalarini zamonaviylashtirish, o'qituvchilarning bazaviy tarif stavkalarini oshirish ishlari amalga oshirilmoqda. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalariga ham mustaqil moliyaviy boshqaruv asosida subsidiya ajratish tizimi yo'lga qo'yilmoqda.

Sog'liqni saqlash tizimi uchun 2024-yilda 26,4 trln so'm byudjet mablag'i ajratilishi ko'zda tutilgan. Bunda 9 ta viloyat klinik shifoxonalariga raqamli diagnostika uskunalari xarid qilinmoqda, tez tibbiy yordam avtomobillari soni

1000 taga yetkaziladi. Elektron tibbiyot hujjat yuritish tizimi barcha poliklinikalar uchun majburiy tarzda joriy qilinmoqda. Bu esa xizmatlar sifatini oshiradi va xarajatlarni optimallashtiradi.

Ijtimoiy himoya sohasiga yo'naltiriladigan mablag' 2024-yilda 16,5 trln so'm atrofida bo'lishi rejalashtirilgan. Kam ta'minlangan oilalarga subsidiya va ijtimoiy nafaqalar ajratish davom ettirilmoqda. "Ijtimoiy xizmatlar agentligi" doirasida nogironligi bo'lgan fuqarolar, yolg'iz keksalar va yetim bolalar uchun 170 dan ortiq yangi ijtimoiy xizmat markazlari ochilishi ko'zda tutilgan. Mahalliy darajada ijtimoiy xizmatlar uchun ajratiladigan mablag'lar hajmi 40 foizga oshiriladi.

Transport va infratuzilma sohasiga bu yil 28,6 trln so'm mablag' ajratilishi rejalashtirilmoqda. Bunda "Toshkent xalqaro aeroporti terminali", "Farg'ona vodiysini temir yo'l orqali to'g'ridan-to'g'ri bog'lovchi yangi yo'nalish", avtomobil yo'llarini asfaltlash, ichimlik suvi va kanalizatsiya tizimlarini yangilash loyihalari moliyalashtiriladi. Bu soha iqtisodiyot uchun strategik ahamiyat kasb etadi.

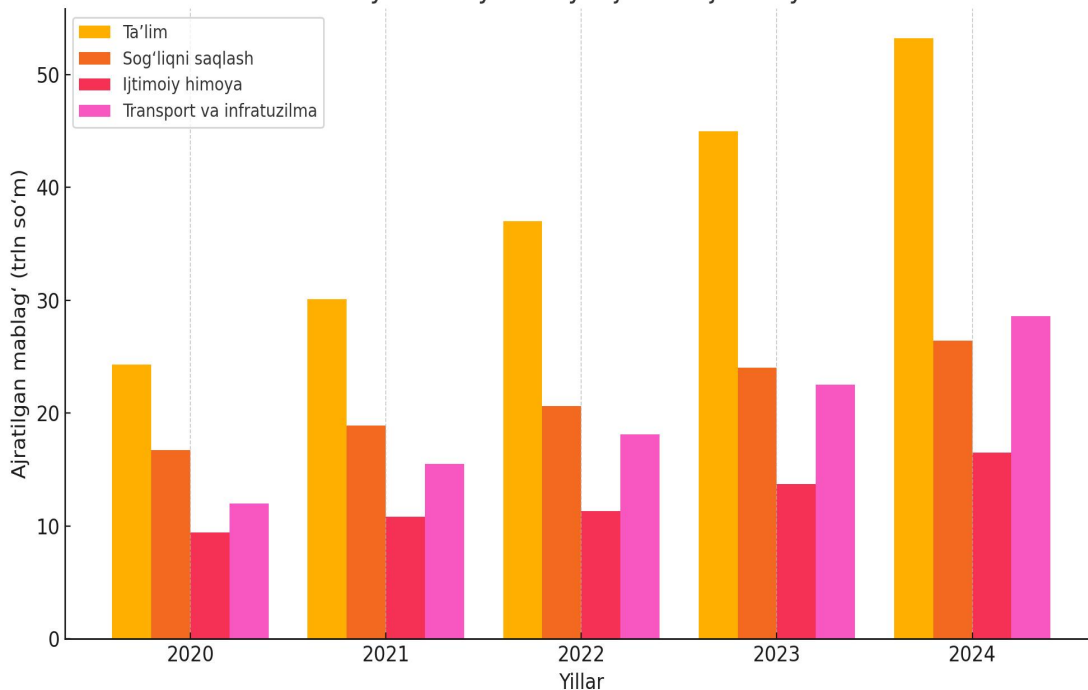
2024-yilning alohida diqqatga sazovor jihatida shundaki, kapital xarajatlar ulushi 26% ga yetkazilishi ko'zda tutilgan. Bu yirik investitsion loyihalar sonining ko'payganini ko'rsatadi. Energetika, sanoat, transport, raqamli infratuzilmalar sohalarida 100 dan ortiq davlat loyihalari amalga oshirilmoqda. Jumladan, quyosh va shamol elektr stansiyalarini barpo etish, "Yashil iqtisodiyot" dasturi doirasida innovatsion loyihalarni moliyalashtirish rejalashtirilgan.

Mahalliy byudjetlar uchun ham bu yil e'tibor sezilarli darajada ortdi. 2024-yilda mahalliy byudjetlarning umumiy xarajatlari 103 trln so'mdan oshishi kutilmoqda. Bu mablag'lar hududlardagi infratuzilma, maktab va poliklinikalar ta'miri, mahallabay ijtimoiy yordam dasturlari uchun yo'naltiriladi. Jamoatchilik fikri asosida shakllangan budjet elementlari mustahkamlanmoqda.

2020–2024 yillar uchun umumiy byudjet xarajatlari jadvali

Yil	Umumiy byudjet xarajatlari (trln so‘m)	Ta’limga ajratilgan mablag‘ (trln so‘m)	Sog‘liqni saqlash (trln so‘m)	Ijtimoiy himoya (trln so‘m)	Transport va infratuzilm a (trln so‘m)	Kapital xarajatlar ulushi (%)
2020	130	24.3	16.7	9.4	12.0	18
2021	165	30.1	18.9	10.8	15.5	20
2022	192	37.0	20.6	11.3	18.1	22
2023	220	45.0	24.0	13.7	22.5	24
2024	268	53.2	26.4	16.5	28.6	26

2020–2024 yillar bo'yicha byudjet xarajatlari yo'nalishlari

Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2023-yilgi Murojaatnomasida belgilanganidek: “2024-yilda byudjet xarajatlari natijadorlik va ochiqlik asosida boshqariladi. Har bir so‘m xalqimiz farovonligi uchun ishlashi zarur.” Bu

tamoyilga muvofiq, “Ochiq byudjet”, “Hisobot.uz”, “GFMIS” tizimlari takomillashtirilib, jamoatchilik ishtiroki va moliyaviy monitoring kuchaytirildi.⁹

2.2. Davlat byudjeti xarajatlarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi

Davlat byudjeti xarajatlarning samaradorligi davlat moliyaviy siyosatining natijadorlik darajasini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir. Xarajatlar faqat raqamlar yig‘indisi emas, balki ular orqali jamiyat taraqqiyoti, fuqarolar farovonligi va iqtisodiy barqarorlikka erishish vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Davlat byudjeti xarajatlarning samaradorligini iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan baholash zamonaviy boshqaruv tizimlarining ajralmas qismiga aylangan.

Iqtisodiy samaradorlik, avvalo, davlat xarajatlarning yalpi ichki mahsulot (YAIM) o‘shishiga, bandlik darajasining ko‘tarilishiga, xususiy sektor faolligining ortishiga va investitsion muhitning yaxshilanishiga qo‘shayotgan hissasi bilan baholanadi. Masalan, infratuzilma sohasiga yo‘naltirilgan xarajatlar transport, energetika, aloqa va logistika tizimlarini rivojlantirib, ishlab chiqarish hajmining ortishiga va bozorlarga kirish imkoniyatining kengayishiga sabab bo‘ladi.

Davlatning investitsiyaviy xarajatlari — kapital qurilish, ilm-fan va texnologiyaga yo‘naltirilgan mablag‘lar, uzoq muddatli iqtisodiy o‘shishni ta‘minlaydi. Ular zamonaviy korxonalar tashkil etish, energetik quvvatlarni oshirish va eksport salohiyatini kuchaytirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Misol uchun, 2023-yilda energetika sohasiga ajratilgan 8 trln so‘m kapital xarajatlar natijasida bir nechta quyosh va shamol elektr stansiyalari ishga tushirildi. Bu esa mamlakat energetik mustaqilligini mustahkamladi.

Bundan tashqari, davlat xarajatlarning samaradorligi soliq tushumlariga ham bevosita ta‘sir qiladi. Rivojlangan infratuzilma, qulay ijtimoiy xizmatlar va yuksak saviyadagi ta‘lim tizimi orqali iqtisodiy faollik ortadi, bu esa soliq bazasining kengayishiga xizmat qiladi. Aholi bandligining oshishi ham iqtisodiy

⁹ O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. “O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari, 2020–2024 yillar”. Toshkent: Statkom, 2024. <https://stat.uz>

samaradorlikning ko'rsatkichidir. Davlat bandlik dasturlari, masalan, "Yoshlar daftari" orqali amalga oshirilgan o'quv kurslari va subsidiyalar tufayli minglab fuqarolar ishli bo'lib, iste'mol bozorida faollik kuchaydi.

Ijtimoiy samaradorlik esa byudjet xarajatlarining inson hayotiga, uning ijtimoiy muhofazasiga, sog'lig'iga, bilim darajasiga, turmush sifati va adolatga ta'siri bilan o'lchanadi. Davlat tomonidan sog'liqni saqlash, ta'lim, ijtimoiy himoya va madaniyat sohalariga yo'naltirilayotgan mablag'lar bevosita aholi farovonligini oshirishga qaratilgan. Misol uchun, 2022-yilda sog'liqni saqlash tizimiga yo'naltirilgan 20,6 trln so'm evaziga 300 dan ortiq tibbiyot muassasasi zamonaviy uskuna bilan ta'minlandi, 1000 dan ziyod tez tibbiy yordam mashinalari xarid qilindi.

Ta'lim tizimiga yo'naltirilgan mablag'lar orqali o'quvchilar va talabalar uchun shart-sharoitlar yaxshilandi, o'qituvchilarning moddiy rag'batlantirilishi kuchaytirildi. Bu esa natijada ta'lim sifatining oshishiga, xalqaro olimpiadalarda qatnashuvchi yoshlarning soni va natijalarining yaxshilanishiga olib kelmoqda. Shuningdek, davlat grantlari kengaytirilgani sababli ijtimoiy zaif qatlamlardan bo'lgan yoshlar ham oliy ta'limga kirish imkoniga ega bo'layotgani ijtimoiy adolatni kuchaytirdi.

Ijtimoiy himoya tizimida amalga oshirilgan xarajatlar esa aholining ehtiyojmand qatlamini qamrab olish ko'lamini kengaytirdi. "Ayollar daftari", "Yoshlar daftari" va "Temir daftar" tizimlari orqali aniq ehtiyojlarga asoslangan moliyaviy yordam ko'rsatish mexanizmlari joriy qilindi. 2023-yilda bu orqali 1 milliondan ortiq fuqaro maqsadli yordam bilan ta'minlandi. Bu esa ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi tengsizlikni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Davlat xarajatlarining ijtimoiy samaradorligi sog'liq, ta'lim va ijtimoiy adolatdan tashqari, fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchida ham o'z aksini topadi. Agar fuqarolar davlat tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlardan mamnun bo'lsa, bu jamiyatda barqarorlik va rivojlanish muhitining shakllanishiga olib keladi. Aynan shu sababli, davlat byudjeti xarajatlarining jamoatchilik bilan

muhojama qilinishi, “Ochiq byudjet” portali orqali oshkorlik ta’minlanayotgani samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Boshqa tomondan, xarajatlar samaradorligini baholash uchun maxsus ko’rsatkichlar tizimi joriy etilgan. Bu KPI (kalit samaradorlik ko’rsatkichlari), natijadorlik indikatorlari, xizmat qamrovi va foydalanuvchi baholari kabi elementlardan iborat. Moliya vazirligi va tegishli vazirliklar ushbu indikatorlar asosida har yili hisobotlar tayyorlab, Oliy Majlisga taqdim etadi. Bu esa davlat organlarining mas’uliyatini kuchaytiradi.

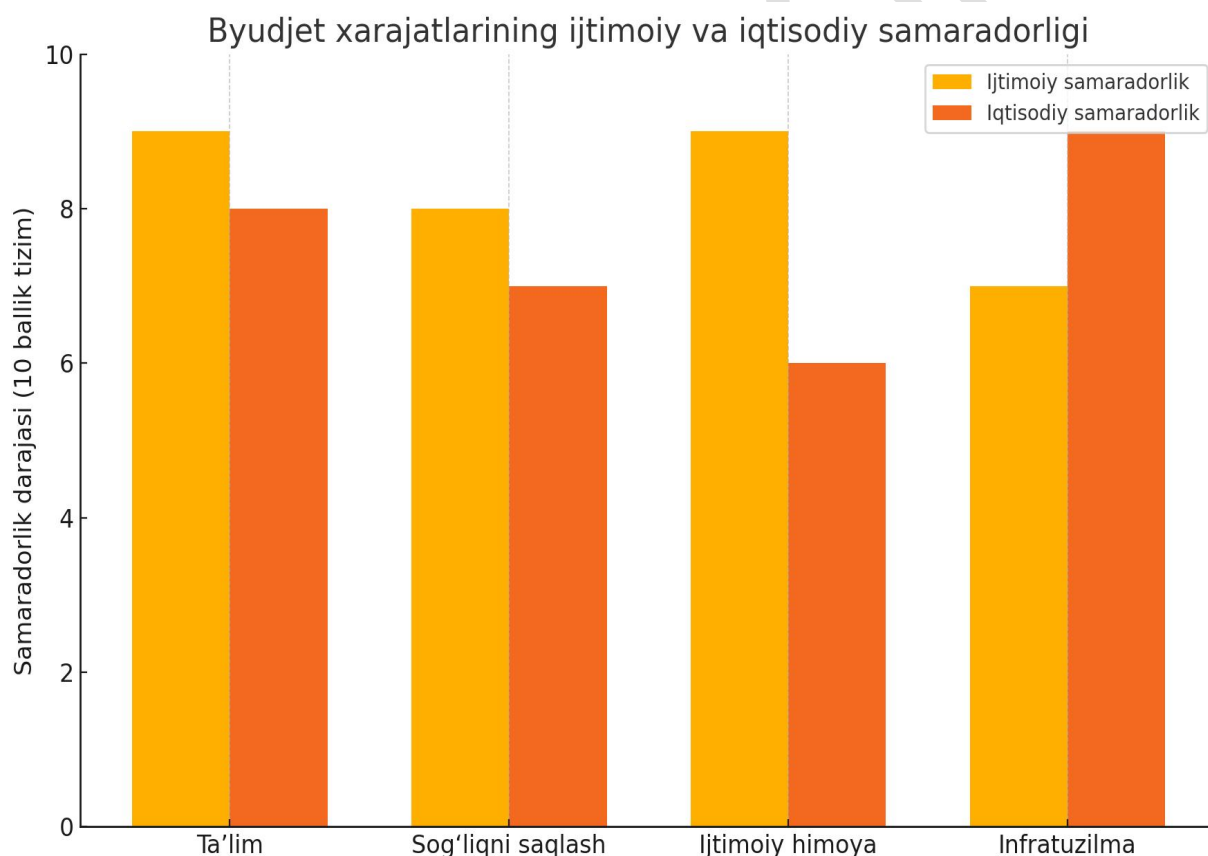
Davlat byudjeti xarajatlarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini baholashda faqat sarflangan mablag‘ miqdori emas, balki erishilgan natijalar, xizmat ko’rsatish sifati, fuqarolarning ehtiyojlarini to’liq qondirish darajasi ham e’tiborga olinadi. Bu tamoyil davlat moliyasining “har bir so‘m xalq uchun xizmat qilishi kerak” degan yondashuvini mustahkamlab beradi.

Davlat byudjeti xarajatlarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi jadvali ¹⁰

Soha	Ajratilgan mablag‘ (2024, trln so‘m)	Iqtisodiy samaradorlik	Ijtimoiy samaradorlik
Ta’lim	53.2	Ish o‘rinlari yaratish, inson kapitaliga sarmoya, YAIM o‘shishiga ta’sir	Ta’lim sifati oshishi, teng imkoniyatlar yaratilishi
Sog‘liqni saqlash	26.4	Ishchanlik salohiyati oshishi, bandlik barqarorligi	Aholining umr davomiyligi ortishi, kasalliklar kamayishi
Ijtimoiy himoya	16.5	Soliq bazasini kengaytirish, iste’mol faolligining ortishi	Kambag‘allik darajasining

¹⁰ O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. “O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari, 2020–2024 yillar”. Toshkent: Statkom, 2024. <https://stat.uz>

			pasayishi, ijtimoiy tenglik
Infratuzilma va transport	28.6	Logistika rivoji, iqtisodiy zonalarning faollashuvi	Hududlararo tenglik, ijtimoiy xizmatlar qamrovi kengayishi
Energetika va kapital qurilish	30.0	Energiya mustaqilligi, eksport imkoniyatlarining kengayishi	Qulay yashash sharoitlari, farovonlikka ta'sir

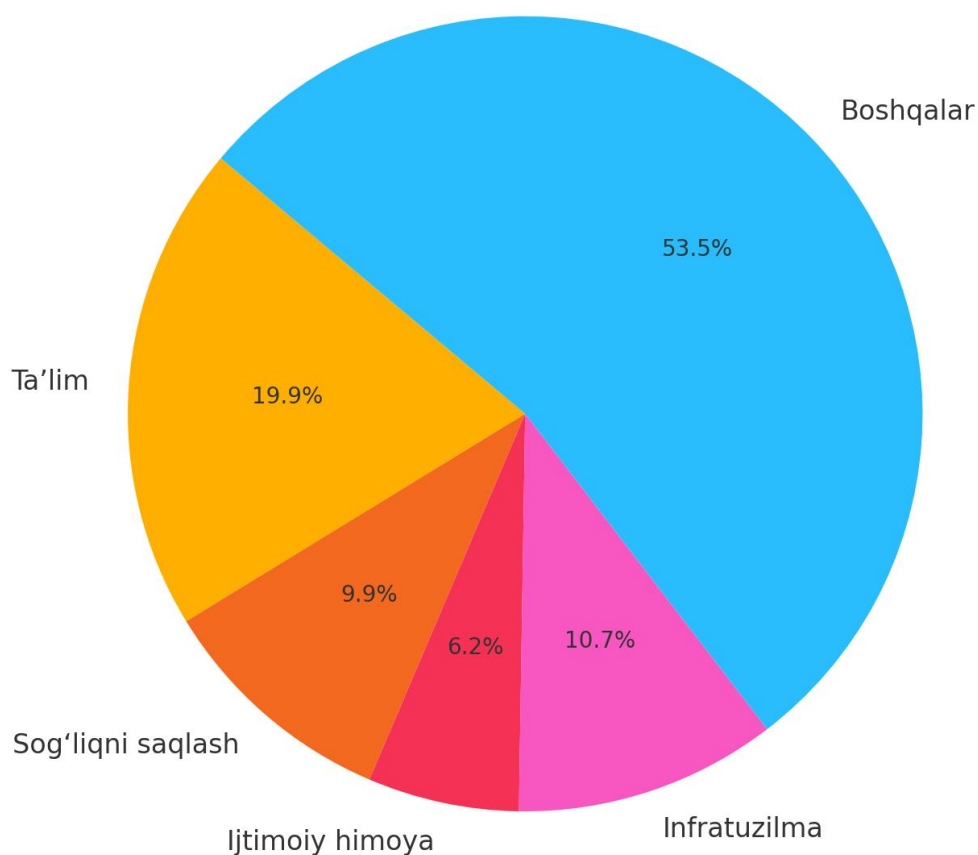

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev bu borada shunday degan "Davlat byudjeti bu xalq ishonchi. Har bir so'm har bir fuqaroga foyda keltirishi, ularning hayot sifatini oshirishi kerak."

Shu nuqtai nazardan qaralganda, xarajalar samaradorligi nafaqat iqtisodiy, balki

axloqiy mas’uliyat hamdir. davlat byudjeti xarajatlarining iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi — bu moliyaviy boshqaruv sifatini belgilovchi eng muhim mezonidir. Samarali byudjet siyosati davlatning iqtisodiy o‘rishiga zamin yaratadi, aholining turmush farovonligini oshiradi va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlaydi. Shu bois, davlat xarajatlari faqat miqdor emas, balki mazmun, natija va adolat mezonlari asosida boshqarilishi lozim.

2024-yil davlat byudjeti xarajatlarining yo‘nalishlar bo‘yicha ulushi

Yuqoridagi doira diagrammasi 2024-yilda O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining qanday sohalarga va qanday ulushda yo‘naltirilganini grafik tarzda aks ettiradi. Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, umumiy byudjet hajmi 268 trillion so‘mni tashkil etgan bo‘lib, bu mablag‘lar bir nechta ustuvor yo‘nalishlarga taqsimlangan.¹¹

¹¹ O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. 2024 yil oid Davlat byudjeti ijrosi bo‘yicha tahliliy hisobotlar. – www.mf.uz

Ta'lim sohasiga 53.2 trillion so'm, ya'ni umumiy xarajatlarning qariyb 19.8% i ajratilgan. Bu ko'rsatkich ta'lim tizimiga bo'lgan davlat e'tiborining yuqoriligini ko'rsatadi. Maktablar rekonstruksiya, o'qituvchilar mehnatini rag'batlantirish va raqamli ta'lim loyihalari uchun asosiy moliyaviy manba hisoblanadi.

Sog'liqni saqlash uchun 26.4 trillion so'm, ya'ni 9.9% ajratilgan. Ushbu mablag'lar tibbiyot infratuzilmasini rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va aholiga tibbiy xizmatlar ko'lamini kengaytirishga qaratilgan.

Ijtimoiy himoya yo'nalishiga ajratilgan 16.5 trillion so'm byudjet mablag'i umumiy xarajatlarning 6.2% ini tashkil etadi. Kam ta'minlangan qatlamlar, nogironligi bo'lgan fuqarolar va ehtiyojmand oilalar uchun qo'llab-quvvatlash dasturlari aynan shu yo'nalish orqali moliyalashtiriladi.

Transport va infratuzilma sohasiga 28.6 trillion so'm, ya'ni taxminan 10.7% mablag' yo'naltirilgan. Yo'l, temir yo'l, suv ta'minoti va elektr tarmoqlarini modernizatsiya qilish orqali iqtisodiy faollik va hududiy bog'liqlik kuchaytiriladi.

"Boshqa xarajatlar" degan toifaga esa qolgan 143.3 trillion so'm (53.4%) kiradi. Bu guruhga mudofaa, atrof-muhitni muhofaza qilish, boshqaruv xarajatlari, qarzlarni so'ndirish, davlat investitsiyalari va boshqa kichik yo'nalishlar kiritiladi. Ushbu taqsimot shuni ko'rsatadiki, davlat byudjeti faqat iqtisodiy barqarorlikni emas, balki ijtimoiy himoya va inson kapitalini rivojlantirishni ham asosiy ustuvor vazifa sifatida belgilagan. Xarajatlarning ustuvor qismining inson salohiyatiga – ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy sohalarga qaratilishi davlatning fuqaroga qaratilgan siyosatini yaqqol namoyon etadi.

2.3. Davlat byudjeti xarajatlarini optimallashtirish yo'nalishlari va takliflar

Davlat byudjeti xarajatlarini optimallashtirish — bu davlat moliya siyosatining samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vositadir. Optimallashtirish deganda faqat xarajatlarni qisqartirish emas, balki ularni maqsadli, oqilona va natijadorlik

asosida taqsimlash tushuniladi. Aynan shuning uchun, bugungi kunda davlat xarajatlarini boshqarishda yangi yondashuvlar, zamonaviy boshqaruv texnologiyalari va ochiqlik tamoyillari joriy etilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda byudjet xarajatlarini optimallashtirish bo‘yicha izchil islohotlar olib borilmoqda. Jumladan, “Ochiq byudjet”, “GFMIS” va “Hisobot.uz” kabi axborot tizimlari xarajatlarni real vaqt rejimida monitoring qilish, tahlil qilish va ularni baholash imkonini bermoqda. Bunday platformalar xarajatlarning manzilli va shaffof ijrosini ta‘minlaydi, korrupsiya xavfini kamaytiradi va moliyaviy intizomni kuchaytiradi.

Optimallashtirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri bu — natijadorlikka asoslangan byudjet rejalashtirish tizimidir. Bu yondashuvda xarajatlar natijasi bilan baholanadi: qancha mablag‘ sarflangani emas, balki u nima uchun sarflandi va qanday natija berdi — degan savollarga javob izlanadi. Masalan, ta‘lim sohasi uchun ajratilgan mablag‘ nafaqat o‘qituvchilarning ish haqi to‘lovida, balki o‘quvchilar bilim darajasining o‘shida o‘z aksini topishi kerak.

Davlat byudjeti xarajatlarini optimallashtirishda yana bir muhim yo‘nalish — takroriy yoki samarasiz xarajatlarni qisqartirishdir. Amaliyot shuni ko‘rsatdiki, ko‘plab davlat tashkilotlari o‘z faoliyatida bir xil funksiyalarni takrorlaydi, ayrim xarajatlar esa faqat formasiga qarab rejalashtiriladi. Bunday holatlarni bartaraf etish uchun davlat dasturlarini inventarizatsiyadan o‘tkazish, ularning ustma-ust tushadigan qismlarini birlashtirish va yagona boshqaruv tizimi joriy etilishi zarur. Shuningdek, normativ moliyalashtirish tizimining takomillashtirilishi ham xarajatlarni optimallashtirishga xizmat qiladi. Hozirgi kunda O‘zbekistonda umumta‘lim maktablari, sog‘liqni saqlash muassasalari va boshqa ijtimoiy sohalarda moliyalashtirish me‘yorlari joriy etilgan. Ammo bu me‘yorlar doimiy tahlil va yangilanishga muhtoj. Hududlar bo‘yicha aholining soni, demografik

tarkibi, real ehtiyojlar asosida moslashtirilgan me'yoriy moliyalashtirish mexanizmlarini joriy qilish taklif etiladi.¹²

Raqamlashtirish va avtomatlashtirish xarajatlarni kamaytirishning yana bir kuchli vositasidir. Elektron hujjat aylanishi, raqamli audit, onlayn to'lovlar va avtomatik nazorat tizimlari orqali inson omili kamaytiriladi va vaqt tejaladi. Masalan, elektron shartnomalar, xarid jarayonlarida tenderlar ochiq va avtomatlashtirilgan shaklda o'tkazilsa, davlat mablag'larining tejalishiga erishiladi.

Davlat xarajatlarini optimallashtirishda fuqarolik ishtirokini kengaytirish ham muhim. "Ochiq byudjet" platformasi orqali fuqarolar, jamoat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari byudjet xarajatlarini muhokama qiladi, tanqidiy fikr bildiradi va takliflar kiritadi. Bu orqali byudjet shakllanishida xalq ishtiroki, mas'ullik va ijtimoiy nazorat kuchayadi. Taklif sifatida, mahalliy byudjetlar bo'yicha har chorakda jamoatchilik eshituvi tashkil qilish, xarajatlar ustidan mahalla fuqarolar yig'ini tomonidan muntazam monitoring olib borish mumkin.

Xarajatlarni tarmoqlar kesimida tahlil qilish va prioritetlashtirish ham optimallashtirishda muhim o'rin tutadi. Ya'ni, har bir sohaning samaradorlik ko'rsatkichi asosida ularni moliyalashtirish darajasi belgilanadi. Iqtisodiy foyda va ijtimoiy ta'sir ko'rsatkichlari asosida ustuvor yo'nalishlar aniqlanadi. Masalan, investitsiyaviy qaytimi yuqori bo'lgan sohalarga ko'proq mablag' yo'naltiriladi, foydasi past bo'lgan loyihalar esa vaqtincha to'xtatiladi yoki qayta ko'rib chiqiladi. Shuningdek, davlat xarajatlarini optimallashtirishda xarajatlar monitoringi va auditi tizimini kuchaytirish zarur. Har bir davlat tashkiloti sarflagan mablag'i bo'yicha batafsil hisobot taqdim etishi, bu hisobotlar mustaqil auditdan o'tkazilishi va jamoatchilikka taqdim etilishi lozim. Bu tizim faqat moliyaviy tekshiruv emas, balki natijadorlik va manfaatdorlik tekshiruvi bo'lishi kerak.

¹² UNDP Uzbekistan. Public finance management in Uzbekistan: assessment and recommendations. – Tashkent, 2022.

Korrupsion holatlarning oldini olish ham xarajatlarni optimallashtirishga xizmat qiladi. Buning uchun shaffof xarid tizimlari, ishonchli reyestrlar, davlat xodimlari faoliyatini ochiqlik tamoyillari asosida yuritish lozim. Maxsus elektron platformalar orqali barcha xarid, to'lov va ijro jarayonlarini ochiq e'lon qilish, javobgarlikni oshiradi.

Taklif sifatida, budjet intizomini buzgan mansabdor shaxslar uchun jazoni qat'iyalashtirish, sarflangan mablag'lar bo'yicha har yillik "samaradorlik reytingi" e'lon qilish, yomon ishlagan tashkilotlar moliyalashtirishini kamaytirish mexanizmini joriy etish mumkin. Bu tartib rag'bat va jazoni birlashtirgan mexanizm bo'ladi. Mahalliy darajada esa, xarajatlarni optimallashtirish uchun mahalla va tuman kesimidagi real muammolarni aniqlash asosida loyihalarga mablag' ajratish zarur. Misol uchun, ichimlik suvi muammosi bor hududda maktab ta'miri ustuvor emas, aksincha infratuzilma birinchi o'ringa qo'yilishi kerak. Bu yondashuv manzillilikni kuchaytiradi va mablag'lar isrofini kamaytiradi. davlat byudjeti xarajatlarini optimallashtirish davlat moliyasining samarali boshqaruvini ta'minlash uchun zarur. Bu jarayon huquqiy, texnologik, iqtisodiy va jamoatchilik ishtiroki asosida yuritilishi lozim. Har bir sarflangan so'm ijtimoiy va iqtisodiy natijadorlikni ta'minlashi kerak. Taklif etilayotgan yo'nalishlar orqali davlat xarajatlarining ochiqligi, hisobdorligi va samaradorligi oshiriladi, xalqning davlatga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi.

II bob bo'yicha xulosa

Bu bobda davlat byudjeti mablag'lari qayerga va qanday tarzda sarflanayotgani, ayniqsa oxirgi yillarda qanday o'zgarishlar bo'layotgani haqida ancha chuqurroq tushunchaga ega bo'ldim. Statistika raqamlariga qarab aytish mumkinki, har yili ajratilayotgan mablag'lar miqdori oshmoqda, lekin bu faqat ko'rsatkichlar bilan cheklanmasligi kerak – bu mablag'lar odamlarning hayotini yaxshilashga xizmat qilishi shart. Ayniqsa ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya kabi sohalarga ajratilayotgan xarajatlar bevosita odamlar hayotiga ta'sir

qiladi. Shu bois xarajatlarning faqat hajmiga emas, natijasiga qarab baho berish muhim. Shuni ham angladimki, davlat xarajatlarini to'g'ri yo'naltirish, har bir so'mni o'z joyiga sarflash katta mas'uliyat talab qiladi. Optimallashtirish, ya'ni isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslik, takroriy yoki foydasiz xarajatlarni kamaytirish, eng muhim va dolzarb ehtiyojlarga ustuvorlik berish – bu har qanday byudjet siyosatining yuragi bo'lishi kerak. Umuman olganda, bu bob orqali men davlat moliyasi – bu faqat raqamlar emas, balki har bir inson hayoti bilan bevosita bog'liq ekanini teranroq his qildim.

Xulosa

Ushbu kurs ishimni yozish jarayonida O‘zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining qanday shakllanishi, qanday sohalarga qanday mablag‘lar yo‘naltirilayotgani, ularning iqtisodiy va ijtimoiy hayotimizga ta’siri borasida kengroq va chuqurroq tushunchaga ega bo‘ldim. Mavzuni tanlashim bejiz emas, chunki bugungi kunda davlat moliyasi, ayniqsa byudjet mablag‘larining to‘g‘ri taqsimlanishi har bir fuqaroning hayoti, farovonligi va jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liqdir. Ish davomida men byudjet xarajatlarining tuzilmasini tahlil qildim, ularning so‘nggi yillardagi dinamikasi bo‘yicha statistik ma’lumotlarga tayangan holda real holatni yoritishga harakat qildim. Ayniqsa, ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya va infratuzilma sohalariga yo‘naltirilayotgan mablag‘larning izchil ortib borayotgani e’tiborga loyiq. Bu esa davlat siyosatining inson kapitaliga, ijtimoiy tenglikka va barqaror o‘sishga qaratilganini ko‘rsatadi. Shuningdek, davlat xarajatlarining faqat sarflanishi emas, balki qanday natija bergani, ya’ni iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi haqida ham tahliliy yondashuvlar berdim. Raqamli tizimlarning joriy qilinayotgani, ochiqlik, jamoatchilik nazorati va natijadorlik mezonlari asosida byudjet boshqarilayotgani — davlat moliyasining yangicha tamoyillar asosida yuritilayotganidan dalolat beradi. Kurs ishimda davlat byudjeti xarajatlarini optimallashtirish yo‘nalishlariga ham alohida e’tibor qaratdim. Har bir so‘m o‘z joyiga sarflanishi, resurslar isrofsiz ishlatilishi, fuqarolar manfaatini ko‘zlab harakat qilinishi lozimligini angladim. Shuningdek, samaradorlikka erishish uchun takroriy xarajatlarni qisqartirish, natijaga asoslangan rejalashtirish tizimlarini rivojlantirish, fuqarolik nazoratini kuchaytirish bo‘yicha aniq takliflar berdim.

Xulosa qilib aytganda, ushbu kurs ishi orqali men nafaqat ilmiy tahlillarni o‘rgandim, balki davlat moliyasiga, ayniqsa byudjet xarajatlari nisbatan yanada mas’uliyatli va ongli qarashni shakllantirdim. Kelajakda bu sohada chuqurroq izlanishlar olib borish niyatidaman va olgan bilimlarimni amaliyotda qo‘llashga harakat qilaman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1) Xodjayev A.X. Moliyaviy tahlil asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 256 b.
- 2) Toshmuhamedov B.T. Davlat byudjeti nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 312 b.
- 3) Vahobov A.V., Tursunov I.X. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning moliyaviy mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 278 b.
- 4) O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2023-yil holatiga.
- 5) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2023-yil 20-dekabr. – www.prezident.uz
- 6) O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. 2020–2024 yillarga oid Davlat byudjeti ijrosi bo'yicha tahliliy hisobotlar. – www.mf.uz
- 7) Davlat statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari, 2020–2024 yillar. – www.stat.uz
- 8) “Ochiq byudjet” axborot portal. – www.openbudget.uz
- 9) Jahon banki. Public Expenditure Review: Uzbekistan. – Washington D.C., 2023. – www.worldbank.org
- 10) IMF (Xalqaro Valyuta Jamg'armasi). Uzbekistan Country Report No. 23/102. – 2023. – www.imf.org
- 11) Soliq siyosati va davlat xarajatlarini boshqarish bo'yicha milliy strategiya (2020–2030). – www.lex.uz
- 12) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Byudjet jarayonlarini takomillashtirish bo'yicha qarorlar to'plami. – 2021–2024 yillar.
- 13) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni PF–5953-son. “Davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida”. – 2020-yil 12-aprel.
- 14) OECD. Budgeting and Public Expenditures in Uzbekistan. – Paris: OECD Publishing, 2022.

- 15) Mahmudov O. Byudjet siyosati va fiskal barqarorlik. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2022. – 212 b.
- 16) Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (CERR). Davlat xarajatlarining tahliliy ko‘rinishi bo‘yicha ma’lumotnomalar. – www.cerr.uz
- 17) D.S. Karimov. Davlat moliyasi va byudjet tushunchalari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021. – 235 b.
- 18) UNDP Uzbekistan. Public finance management in Uzbekistan: assessment and recommendations. – Tashkent, 2022.
- 19) “Hisobot.uz” – Davlat moliyaviy axborot tizimi. – www.hisobot.uz
- 20) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil uchun “Davlat byudjeti to‘g‘risida”gi Qonuni. – www.lex.uz

Internet manbalari

1. <https://www.prezident.uz>
2. <https://www.mf.uz>
3. <https://www.stat.uz>
4. <https://www.openbudget.uz>
5. <https://www.lex.uz>
6. <https://www.hisobot.uz>
7. <https://www.cerr.uz>